

**Rozeberte následující úryvek z práce H.L.A. Harta "Pojem práva". IX. kapitola
Zákony a morálka. Přirozené právo a právní pozitivismus. Praha 2004, str. 187-192;
Na základě ukázky vysvětlete a) proč kritizuje Hart tradiční pojetí přirozeného práva
b) jak chápe Hart "přirozenost" člověka a tudíž i přirozené právo**

str.187.

"Kritikové – například Bentham a Mill-, kteří přirozené právo tvrdě napadali často připisovali matoucí ztotožňování různých významů slova "zákon" ze strany jejich protivníků víře, že pozorované zákonitosti přírody předepsal nebo nařídil nějaký božský vládce univerza. Z tohoto teokratického hlediska, jak tvrdil Blackstone, je jediný rozdíl mezi gravitačním zákonem a desaterem přikázání- Božím zákonem určeným lidem- relativně bezvýznamný. Spočívá v tom, že člověk je jako jediný ze všech stvořených věcí a bytostí obdařen rozumem a svobodnou vůlí, a proto může na rozdíl od ostatních věcí a bytostí objevovat a porušovat božské "předpisy". Přirozené právo však nebylo spojováno s vírou v božské vládce či zákonodárce univerza vždy, a dokonce ani tam, kde tomu tak bylo, jeho typické zásady nebyly na této víře logicky závislé. Jak relevantní smysl slova "přirozený", který vstupuje do přirozeného práva, tak obecný názor přirozeného práva, který minimalizuje rozdíl mezi preskriptivními a deskriptivními zákony, jenž je pro moderní mysl zjevný a velmi důležitý, mají své kořeny v řeckém myšlení, které bylo pro tento účel zcela sekulární. Fakt, že jsou neustále prosazovány některé formulace teorie přirozeného práva, je částečně způsobeno tím, že jeho síla není závislá na božské ani lidské autoritě, a také skutečností, že navzdory terminologii a přílišnému množství metafyziky, již by v dnešní době jen málokdo akceptoval, obsahuje některé základní pravdy důležité pro pochopení morálky i práva. Pokusíme se je oddělit od jejich metafyzických základů a přeformulovat je jednodušším způsobem.

Pro moderní sekulární myšlení je svět neživých a živých věcí, zvířat a lidí scénou opakujících se druhů jevů a změn, které jsou příkladem jistých zákonitých vztahů. Alespoň některé z nich lidé objevili a formulovali je jako zákony přírody. Pochopit podle tohoto moderního názoru přírodu znamená uplatnit znalosti těchto zákonitostí na její jistou část. Struktura velkých vědeckých teorií v sobě pochopitelně žádným prostým způsobem neodráží pozorovatelná fakta, jevy či změny. Značná část takových teorií se často skládá z abstraktních matematických formulací, jež nemají žádný přímý protějšek v pozorovatelných faktech. Jejich vztah k pozorovatelným jevům a změnám spočívá v tom, že z těchto abstraktních formulací mohou být vyvozena zobecnění, která skutečně odkazují k pozorovatelným jevům a mohou být jimi buď potvrzena, nebo vyvrácena. Tvzení vědecké teorie, že posunuje kupředu naše chápání přírody, je tedy nakonec závislé na její schopnosti předvídat, co nastane, a tato schopnost je založená na zobecnění toho, co obvykle nastává. Gravitační zákon a druhý zákon termodynamiky jsou pro moderní myšlení zákony přírody, a ne jen pouhé matematické konstrukce, které poskytují informace o zákonitostech pozorovatelných jevů.

Teorie přirozeného práva je součástí staršího pojetí přírody, podle něhož pozorovatelný svět není pouze scénou takových zákonitostí a znalost přírody nespočívá v tom, že tyto zákonitosti známe. Podle tohoto staršího názoru každý člověk a každý jmenovitý druh existující živé či neživé věci nemá jen tendenci udržovat svou existenci, ale vyvíjí se směrem ke konečnému optimálnímu stavu, který je určitým dobrem neoli příslušným cílem. (telos, finis)

To je teleologické pojetí přírody, podle něhož příroda obsahuje úrovně dokonalosti, které dané věci realizují. Stádia, jimiž věc jistého-daného druhu při svém postupu ke svému určitému či pravému cíli prochází, jsou zákonitá a lze je formulovat pomocí zobecnění popisujících charakteristický způsob změny, činnosti či vývoje dané věci. Do tohoto bodu se teleologický názor na přírodu překrývá s moderním myšlením. Rozdíl spočívá v tom, že z teleologického hlediska nejsou zákonité jevy týkající se věcí považovány za něco, co pouze zákonitě nastává, a otázky, zda opravdu nastávají zákonitě, zda by nastávat měly a zda je dobré, že nastávají, nejsou chápány jako otázky izolované. Naopak to, co obecně nastává (až na některé vzácné absurdity připisované "změně"), může být vysvětleno a zhodnoceno jako dobré nebo jako něco, co by mělo nastat, a to tak, že to je demonstrováno jako krok k pravému cíli či k naplnění dané věci. Zákony vývoje dané věci by proto měly zároveň ukazovat, jak by se tato věc měla zákonitě chovat nebo měnit i jak se zákonitě chová a mění ve skutečnosti.

Vyjádří-li se abstraktně, tento způsob myšlení o přírodě nám může připadat podivný. Do jisté míry se však přestane jevit jako pouhá fantazie, pokud si připomeneme některé způsoby, jak dnes odkazujeme přinejmenším k živým věcem, neboť v běžných způsobech popisu jejich vývoje se teleologické hledisko stále ještě odráží. Když ze žaludu vyroste dub, nejde jen o cosi, k čemu u žaludů zákonitě dochází, ale na rozdíl od jeho rozkladu (rovněž zákonitého) je to považováno za optimální stav zralosti. Ve světle tohoto vývoje jsou střední mezistupně vysvětlovány i posuzovány jako dobré anebo špatné a jsou identifikovány "funkce" různých částí a strukturální změny. Má-li dub přijímat vláhu nezbytnou pro jeho "plný" či "správný" rozvoj, je třeba, aby normálně vyrostly listy, a "funkcí" listů je tuto vláhu dodat. O tomto růstu tedy přemýšlíme a hovoříme jako o něčem, "co by mělo přirozeně nastat". V případě působení a pohybů neživých věcí by se takový způsob formulace zdál mnohem méně věrohodný, pokud by ovšem nešlo o lidské výtvořené k jistým účelům.

Představa, že kámen, který padá na zem, realizuje nějaký příslušný "cíl" nebo se vrací na své "pravé místo" jako kuň, jenž kluše do své domovské stáje, v tomto světle vypadá poněkud komicky.

Jedna z potíží týkajících se pochopení teleologického názoru na přírodu spočívá v tom, že stejně jako minimalizuje rozdíly mezi tím, co se zákonitě děje, a tím, co by se dít mělo, minimalizuje také pro moderní myšlení velmi důležitý rozdíl mezi lidskými bytostmi, které mají své vlastní záměry a snaží se je vědomě realizovat, a jinými živými či neživými věcmi. V teleologickém názoru na svět je totiž člověk, stejně jako všechny jiné věci považován za cosi, co směřuje k určitému optimálnímu stavu nebo cíli, jenž je mu určen, a ve skutečnosti, že na rozdíl od jiných věcí to může činit vědomě, není spatřován radikální rozdíl mezi člověkem a zbytkem přírody. Tento specifický lidský cíl či dobro částečně představuje- stejně jako u jiných živých věcí -stav biologické zralosti a rozvinutých fyzických sil. Jako zvláštní lidský prvek však také zahrnuje rozvoj a dokonalost mysli a charakteru, které se projevují v myšlení a jednání. Na rozdíl od ostatních věcí je člověk schopen rozumem a úvahou zjistit, co je k dosažení této dokonalosti mysli a charakteru třeba, a může po tom toužit. V teleologickém pojetí nicméně tento optimální stav není lidským dobrem či cílem, protože po něm člověk touží-spíše po něm touží, protože už to je jeho přirozený cíl.

Mnohé aspekty tohoto teleologického hlediska opět přezívají v tom, jak občas uvažujeme a hovoříme o člověku. Toto hledisko se skrývá v našem označování jistých věcí jako lidských potřeb, které je dobré uspokojovat, a v tom, že jisté činy, jež lidé provedli či jimi trpěli, označujeme jako újmu nebo škodu. I když je proto pravda, že někteří lidé mohou odmítat jíst nebo odpočívat protože si přejí zemřít, o jídle či odpočinku nepřemýšlíme jen jako o věcech, jež lidé zákonitě dělají nebo po nich touží. Jídlo a odpočinek jsou lidskými potřebami, přestože je někteří lidé odmítají, když je jich třeba. Neříkejme tudíž jen to, že pro všechny lidi je přirozené jíst a odpočívat, ale také že by všichni někdy měli jíst a odpočívat nebo že je přirozené dobré takové věci dělat. Síla slova "přirozené" v takových soudech o lidském jednání tyto soudy odlišuje jednak od soudů, které vyjadřují pouhé konvence či lidské předpisy ("Měl bys smeknout klobouk"), jejichž obsah nemůže být zajištěn myšlením či úvahou, a také od soudů, které pouze naznačují, co je třeba pro dosažení určitého konkrétního cíle, jež v určité době může mít jeden člověk, zatímco druhý nikoli. Tentýž názor se promítá v našem pojetí funkci tělesných orgánů a v tom, že rozlišujeme mezi těmito funkcemi a pouhými náhodnými vlastnostmi. Tvrdíme, že funkci srdce je zajišťovat krevní oběh, ale nikoli že funkci rakovinového růstu je způsobit smrt.

Uvedené zevrubné příklady, které mají ilustrovat ony teleologické prvky, jež stále ještě přezívají v našem běžném myšlení o lidském konání, pocházejí z prosté oblasti biologických faktů, kterou člověk sdílí s jinými živočichy. Můžeme si velmi správně povšimnout, že tomuto způsobu myšlení a vyjadřování dává smysl něco, co nám může připadat naprosto zjevné- tichý předpoklad, že pravým cílem lidského jednání je přežití. Tento předpoklad spočívá v jednoduché a nahodilé skutečnosti, že většina lidí si po většinu času přeje pokračovat ve své existenci. Činy, které označujeme jako přirozeně dobré, jsou ty, jež jsou nezbytné pro přežití. Základem představ lidské potřeby, újmy či funkce nebo změny tělesných orgánů je tentýž prostý fakt. Je pravda, že pokud se v tomto bodě zastavíme, budeme mít před sebou pouze velmi oslabenou verzi přirozeného práva, neboť klasičtí zastánci tohoto názoru považovali přežití (perserverare in esse suo) za nejnižší úroveň mnohem složitějšího a diskutabilnějšího pojetí lidských cílů či lidského dobra. Aristotelés do něj zahrnul nezaujaté rozvíjení lidského intelektu a Tomáš Akvinský znalost Boha. V obou případech jde o hodnoty, které mohou být- a skutečně byly. podrobeny kritice. Jiní myslitelé -například Hobbes a Hume - však byli ochotni zaměřit svou pozornost na nižší sféry. V tak skromném cíli, jakým je přežití spatřovali ústřední a nepopiratelný prvek, jenž terminologii přirozeného práva dává empirický smysl. "Lidská přirozenost nemůže nikterak přetrvat bez sdružování jednotlivců, toto sdružování není možné tam, kde se nedbá na zákony slušnosti a spravedlnosti". (In. Hume, D.: Pojednání o lidské přirozenosti. část III.)

Tato jednoduchá myšlenka má mnoho společného s charakteristickými vlastnostmi práva i morálky a můžeme ji oddělit od spornějších částí obecného teleologického názoru, podle něhož se lidský cíl či dobro zdají specifickým způsobem života, s nímž lidé mohou ve skutečnosti hluboce nesouhlasit. Hovoříme-li navíc o přežití, můžeme názor, že lidé nutně touží po tom, co už je předem dáno, protože to je jejich pravý cíl, zavrhout jako představu, která je pro dnešní mysl až příliš metafyzická. To, že lidé obecně skutečně touží přežít, můžeme považovat za pouhý nahodilý fakt a tvrdit, že to může být i jinak; a to, že přežití nazýváme lidským cílem, pro nás nemusí znamenat nic jiného, než že lidé opravdu touží přežít. I když však uvažujeme takto z hlediska běžného rozumu, přežití si ve vztahu k lidskému jednání a ve způsobu, jak o něm přemýšlíme, stále ponechává zvláštní charakter-což jen odpovídá míře důležitosti a nutnosti, která je mu připisovaná v ortodoxních formulacích přirozeného práva. Nejde totiž pouze o to, že převážná většina lidí si skutečně přeje přežít, a to i za cenu nezměrného utrpení; tato skutečnost se navíc odráží ve veškerých strukturách našeho myšlení a jazyka, jímž svět a sami sebe navzájem popisujeme. Kdybychom obecné přání žít "škrtili", nemohli bychom nechat beze změny pojmy, jako jsou "nebezpečí" a "bezpečí", "újma" a "výhoda", "potřeba" a "funkce", "nemoc" a "léčba". Jejich prostřednictvím totiž věci zároveň popisujeme a hodnotíme vzhledem k tomu, jak přispívají k přežití, které přijímáme jako cíl.

Nyní se však pustíme do úvah, jež budou jednodušší a v mnohem menší míře filosofické-ale my jimi přesto

dokážeme, že přijmout přežití jako cíl je zcela nezbytné. Navíc se budou v jistém smyslu přímo týkat diskuse o lidském právu a morálce. Musíme tak učinit, protože to předpokládá rámec naší rozpravy. Jde nám totiž o společenská opatření sloužící k zachování existence, a nikoli o problémy klubu sebevrahů. Chceme vědět, zda mezi těmito společenskými opatřeními existují taková, která by se dala názorným způsobem označit jako přirozené zákony, jež může objevit lidský rozum, a také to, jaký je jejich vztah k lidskému právu a morálce. Tato, stejně jako jakákoli jiná otázka týkající se způsobu lidského soužití obecně předpokládá, že život je jejich cílem. Argumentace postavená na této skutečnosti bude velmi prostá. Úvaha o některých zjevných zobecněních či prostých pravdách- týkajících se lidské přirozenosti a světa, v němž lidé žijí ukazuje, že pokud tato zobecnění platí, musí existovat jistá pravidla chování, která každá společenská organizace musí mít, má-li zůstat životaschopná. Taková pravidla ve skutečnosti tvoří společenský prvek práva a konvenční morálky libovolné společnosti, jež dospěla do bodu, kdy je rozeznává jako odlišné formy společenské kontroly. Spolu s nimi nacházíme v právu a v morálce mnohé z toho, co je příznačné pro konkrétní společnost, a mnohé z toho, co nám může připadat jako arbitrární či jako záležitost pouhé volby. Všeobecně uznávané principy jednání založené na prostých pravdách, jež se týkají lidských bytostí, jejich přirozeného prostředí a cílů, můžeme považovat za minimální obsah přirozeného práva- na rozdíl od grandióznějších a mnohem pochybnějších konstrukcí, které byly pod tímto jménem často nabízeny. V dalším oddíle budeme formou pěti zjevných pravd uvažovat o význačných rysech lidské povahy, na nichž je toto sice skromné, ale velmi důležité minimum založeno."

str. 192- 198

2. Minimální obsah přirozeného práva

Při úvahách o zjevných pravdách, které zde nastíníme, a o vztahu těchto pravd k právu a morálce, si musíme všimnout jedné podstatné věci-fakta, jež budou v každém daném případě zmíněna, nám poskytnou jistý důvod, proč by právo a morálka- za předpokladu, že přežití je cílem- měly mít jistý specifický obsah. Obecným argumentem bude jednoduše to, že bez takového obsahu by právo a morálka nemohly podporovat minimální cíl přežití, který lidé při sdružování s jinými lidmi mají. Kdyby takový obsah chyběl, lidé- taková, jací jsou- by neměli žádný důvod dobrovolně dodržovat jakákoli pravidla; a bez minimální dobrovolné spolupráce ze strany těch, kteří zjistili, že je v jejich zájmu podřídit se pravidlům a udržovat je, by byl nátlak na osoby jež se dobrovolně podřídit nehodlají, zcela nemožný. V tomto případě je důležité podtrhnout výrazně racionální vztah mezi přirozenými fakty a obsahem právních a morálních pravidel, neboť je možné a navíc důležité prozkoumat zcela jiné formy vztahů, které mezi přirozenými fakty a právními či morálními pravidly nastávají. Dosud mladé vědy, jakými jsou psychologie a sociologie, by tudíž mohly zajistit -jestliže to již nezjistily-, že pokud by nebyly splněny jisté fyzické, psychologické nebo ekonomické podmínky (např. pokud by děti v rodině neměly zajištěn jistý způsob výživy), nemohl by být zaveden žádný systém zákonů ani morální kodex. Nebo bychom zjistili, že úspěšně fungovat mohou jen ty zákony, jež se přizpůsobují jistému konkrétnímu typu. Takové vztahy mezi přirozenými podmínkami a systémy pravidel nelze zprostředkovat pomocí důvodů, protože nevztahují existenci jistých pravidel k vědomým cílům či účelům těch, o jejichž pravidla se jedná. Lze dokázat, že jistý způsob výživy v dětském věku je nezbytnou podmínkou, a dokonce i příčinou toho, že obyvatelstvo vyvinulo a udržuje morální a právní kodex, ale rozhodně to není důvod, proč tak činí. Náhodné vztahy nejsou pochopitelně v rozporu se vztahy založenými na záměrech nebo vědomých cílech. Lze je dokonce považovat za důležitější či podstatnější než druhý zmiňovaný typ vztahů: mohou vysvětlovat, proč lidé tyto vědomé cíle či záměry, které přirozené právo chápe jako svá východiska, vůbec mají. Náhodná vysvětlení tohoto typu nespočívají v samozřejmých pravdách a ani je není možné zprostředkovat pomocí vědomých cílů a záměrů. Je na sociologii, psychologii a dalších vědách, aby tato vysvětlení ustálily prostřednictvím zobecnění a teorií, jež budou založeny na pozorování a tam, kde to bude možné, také na experimentu. Takové vztahy jsou tedy jiného druhu než ty, které vztahují obsah jistých právních pravidel k faktům uvedeným v následujících zjevných pravdách.

(i) *Lidská zranitelnost.* Běžné požadavky práva a morálky většinou nespočívají v tom, že by měla být prokázána nějaká služba, ale že je nutné se jistého jednání zdržet, což je obvykle vyjádřeno negativní formou jako zákaz. Z těchto zákazů jsou nejdůležitější ty, které omezují používání násilí, zabíjení a způsobování tělesné újmy. Zásadní charakter takových pravidel se může projevit v této otázce: Kdyby taková pravidla neexistovala, jaký by pro lidi měla smysl pravidla nějakého jiného druhu? Síla této rétorické otázky spočívá v tom, že lidé jsou občas náchylní k tělesným útokům a také jsou jimi za normálních okolností zranitelní. Přestože se toto tvrzení jeví jako banalita, nemusí to být vždy pravda, protože to mohlo být jinak nebo to možná jednou jinak bude. Některé druhy zvířat jsou díky své fyzické struktuře (vnějšímu skeletu či krunýři) prakticky imunní vůči útoku jiných příslušníků jejich druhu a vůči zvířatům postrádajícím takové orgány, jež by jim umožňovaly zaútočit. Kdyby lidé přišli o svou zranitelnost při útoku jiných lidí, zanikl by zjevný důvod pro nejtípickejší právní a morální ustanovení: *Nezabiješ.*

(ii) *Přibližná rovnost.* Lidé se navzájem liší fyzickou silou a pohyblivostí a ještě výrazněji svými intelektuálními schopnostmi. Pro pochopení různých forem práva a morálky je však velmi důležitá skutečnost, že žádný jednotlivec není natolik silnější než jiní, aby byl bez jakékoli spolupráce schopen ostatní jedince delší dobu ovládat či si je na delší dobu podmanit. Dokonce i ti nejsilnější musí někdy spát a ve spánku ztrácejí svou nadřazenost. Skutečnost, že existuje jistá přirozená rovnost, nám více než jakýkoli jiný fakt objasňuje nutnost systému vzájemné zdrženlivosti a kompromisu, který je základem právního a morálního závazku. Společenský život s pravidly, jež takovou zdrženlivost vyžadují, je občas nudný. Pro bytosti takto přibližně sobě rovné je však rozhodně méně nepříjemný, méně brutální a delší, než by byl v případě neomezených útoků. Podobně pravdivé- a zcela v souladu s tím, co jsme řekli- je tvrzení, že když je takový systém vzájemné zdrženlivosti zaveden, vždy se najde někdo, kdo ho bude chtít zneužívat tak, že bude žít pod jeho ochranou a zároveň porušovat jeho omezení. To, jak později ukážeme, je jeden z přirozených faktů, který si vynucuje přechod od pouhých morálních forem kontroly k organizovaným formám právním. Opět to však může být zcela jinak. Mohou existovat lidé, pro něž přibližná vzájemná rovnost neplatí, protože jsou mnohem silnější než ostatní a mají mnohem větší schopnost bez ostatních se obejít- buď proto, že výrazně převyšují současný průměr, nebo proto, že ho většina lidí zdaleka nedosahuje. Takoví výjimeční lidé mohou právě agresí mnohé získat a naopak jen velmi málo získají kompromisem či zdrženlivostí vůči ostatním lidem. Nemusíme se nicméně uchýlovat k fantastickému vyprávění o obrech mezi trpaslíky, abychom pochopili, nakolik je přibližná vzájemná rovnost důležitá. Lépe to ilustrují fakta o mezinárodním soužití mezi státy, které z hlediska síly či zranitelnosti nejsou (či nebyly) vůči sobě navzájem v rovném vztahu. Jak později uvidíme, tato nerovnost mezi subjekty nemezinárodního práva je jedním z důvodů, proč má mezinárodní právo zcela jiný charakter než právo státní a proč může jako organizovaný donucovací systém operovat v omezeném rozsahu.

(iii) *Omezený altruismus.* Lidé jsou ďáblové ovládaní vyhubit se navzájem, a když dokazujeme, že i vzhledem k takovému skromnému cíli, jako je cíl přežít, jsou základní pravidla práva a morálky nezbytností, nesmíme tento důkaz ztotožňovat s klamným názorem, že lidé jsou především sobci a postrádají jakýkoli nezištný zájem na tom, aby jejich druhové přežili a měli se dobře. Lidé sice nejsou ďáblové, ale nejsou to ani andělé, a skutečnost, že se nacházejí někde uprostřed mezi těmito extrémy, si vynucuje a zároveň umožňuje systém vzájemné zdrženlivosti by nebyla nutná. A kdyby šlo o ďábly ochotné ničit bez ohledu na to, jaké by to pro ně mohlo mít důsledky, taková pravidla by zase nebyla možná. Vezmeme-li v úvahu to, jak se věci mají, je lidský altruismus ve svém rozsahu omezený a pouze občasné a tendence k agresi jsou natolik časté, že kdyby nebyly podřízeny kontrole, pro společenský život by to mohlo znamenat zkázu.

(iv) *Omezené zdroje.* Je to pouze nahodilý fakt, že lidé potřebují jídlo, oblečení a přístřeší a že jídlo, oblečení ani přístřeší nejsou po ruce v neomezeném množství, ale musí se vypěstovat, vydobýt z přírody, či vybudovat lidskou prací. Už jen kvůli těmto skutečnostem je zapotřebí jistá minimální forma vlastnictví (třebaže to nutně nemusí být vlastnictví osobní) a zvláštní druh pravidel, která vyžadují úctu k vlastnictví. Nejjednodušší formy vlastnictví se projevují v pravidlech, jež obecně znemožňují jiným osobám, než je vlastník, vstup na pozemek a jeho využívání, nebo jim zakazují brát či používat jeho hmotné věci. Pokud má na pozemku něco vyrůst, je třeba to chránit před jinými lidmi, kteří by na pozemek mohli nevybíravým způsobem vstoupit; a jídlo, jež dozrálo na poli či bylo uloženo v lese, musí být před svou konzumací zajištěno, aby ho nevezl někdo jiný. Na tomto typu zdrženlivosti závisí ve všech dobách a na všech místech sám život. I v tomto ohledu však opět mohlo být všechno jinak. Lidský organismus mohl být vytvořen jako organismus rostlin, které jsou schopny získávat potravu ze vzduchu, nebo by to, co by se ke svému životu potřeboval, mohlo růst bez jakékoli kultivace v neomezeném množství.

Pravidla, o nichž jsme doposud hovořili, jsou pravidla statická v tom smyslu, že závazky, které tato pravidla ukládají, a rozsah působnosti těchto závazků nemohou jednotlivci měnit. Ale dělba práce, k níž musely dospět všechny skupiny - vyjma těch nejmenších-, aby získaly přiměřené zásoby, s sebou přináší potřebu pravidel, která jsou dynamická v tom smyslu, že jednotlivcům umožňují vytvářet závazky a měnit rozsah jejich působnosti. Patří mezi ně pravidla umožňující lidem převod, výměnu či prodej jejich produktů, neboť tyto transakce vyžadují schopnost měnit rozsah působnosti původních práv a závazků vymezujících nejjednodušší formu vlastnictví. Tatáž nezbytná dělba práce a trvalá potřeba kooperace patří mezi faktory, jež si ve společenském životě vynucují jiné formy dynamických pravidel neboli pravidel vytvářejících závazky. Tato pravidla zajišťují, že sliby jsou uznávány jako zdroje závazků. Jednotlivci tak mají možnost se v důsledku toho, co prohlásili -ať ústně, či písemně-, sami vystavit možnost obvinění či trestu, pokud nebudou jednat určitým stanoveným způsobem. Tam, kde neexistuje neomezený altruismus, je nutný ustálený postup umožňující takové sebezavazující úkony, aby se rozvinula minimální forma důvěry v budoucí chování jiných lidí a aby byla zajištěna předvídatelnost, která je pro kooperaci nezbytná. To je zjevně nutné v případech, kdy dochází k výměně či ke společnému plánování vzájemných služeb, nebo tam, kde zboží, jež má být vyměněno nebo prodáno, není ve stejné době nebo bezprostředně k dispozici.

(v) *Omezené porozumění a síla vůle.* Fakta, která si ve společnosti vynucují pravidla respektující osoby, majetek a sliby, jsou prostá a jejich vzájemné výhody jsou zcela zjevné. Většina lidí je dokáže vnímat a je ochotná obětovat krátkodobé bezprostřední zájmy tak, jak to jednání v souladu s pravidly vyžaduje. Mohou pravidla

dodržovat z mnoha rozličných pohnutek-někteří si moudře spočítají, že oběť jim přinese jisté zisky, jiní tak činí z nezištného zájmu o blaho jiných, další zase proto, že pravidla považují za cosi, co je samo o sobě hodno úcty, a nacházejí v nich své ideály. Porozumění dlouhodobým zájmům ani silná či dobrá vůle, na nichž účinnost těchto různých pohnutek k poslušnosti závisí, se však nevyskytují u všech lidí ve stejné míře. Všichni jsou občas v pokušení dát přednost vlastním bezprostředním zájmům, a kdyby neexistovala zvláštní organizace, která je může odhalit a potrestat, mnozí by jistě takovému pokušení podlehli. Není pochyb o tom, že výhody vzájemné zdrženlivosti jsou natolik zjevné, že množství a síla těch, kdo by v donucovacím systému dobrovolně spolupracovali, bude za normálních okolností větší než jakékoli pravděpodobné sloučení různých škůdců. Vyjma malých semknutých společenství by však nutnost podřídit se systému omezení byla pouhým nesmyslem, kdyby neexistovala organizace vyvíjející tlak na ty, kdo by se jinak snažili využívat výhod systému, aniž by se podřizovali jeho závazkům. "Sankce" nejsou proto nutné jako běžné pohnutky k poslušnosti, ale jako záruka toho, že jednotlivci, kteří by dobrovolně vykazovali poslušnost, nebudou obětováni lidem, kteří by se chovali opačně. Poslouchat bez této záruky by znamenalo vystavovat se nebezpečí, že se jednou dostaneme do problémů. Vzhledem k tomuto stálému nebezpečí je rozumné vyžadovat dobrovolnou spolupráci v donucovacím systému.

Povšimneme si, že přirozený fakt přibližné rovnosti mezi lidmi je velmi důležitý i pro účinnost organizovaných sankcí. Kdyby byli někteří lidé výrazně mocnější než jiní, a nebyli by tedy závislí na své zdrženlivosti, síla škůdců by převýšila sílu těch, kdo podporují zákon a pořádek. Pokud by taková nerovnost existovala, sankce by nemohly být úspěšné a vyvolávaly by nebezpečí přinejmenším stejně velké jako to, kterému měly zabránit. Za těchto okolností by už společenský život nebyl založen na systému vzájemné zdrženlivosti, v němž by se síla používala jen občas, a to proti menšině škůdců. Jediným životaschopným systémem by byl ten, v němž by se slabí podřídili silným za těch nejlepších možných podmínek a žili pod jejich "ochranou". Tato situace by v důsledku omezeného výskytu zdrojů vedla k vytvoření bezpočtu mocenských center, ve kterých by se různé skupiny semkly kolem svého "silného muže". Mocenská centra by spolu občas válčila, přestože ona přirozená sankce-možné riziko porážky-, již nikdy nelze podceňovat, by snad zajistila nestabilní mír. Pak by mohla být přijata jakási pravidla, která by řešila sporné body, kvůli nimž by "mocnosti" nebyly ochotny vést válku. Opět si nemusíme vymýšlet fantastický svět obrů a trpaslíků, abychom pochopili jednoduchou organizaci přibližné rovnosti a její důležitost pro právo. Mezinárodní scéna, jejíž jednotlivé složky se pokud jde o sílu, navzájem velmi liší, nám skýtá dostatek názorových příkladů. V důsledku nerovnosti mezi státy, které trvaly po celá staletí, vznikl systém, v němž nelze uplatňovat organizované sankce a kde bylo právo omezeno pouze na záležitosti, které nemají vliv na "životně důležité" otázky. Ještě nevíme, do jaké míry vyrovnají nerovnováhu moci atomové zbraně a zda nepřiblíží formy kontroly státně organizovanému trestnímu právu.

Ony zjevné pravdy, o nichž jsme zde diskutovali, v teorii přirozeného práva odhalují zcela rozumné jádro. Navíc jsou velmi důležité pro pochopení práva a morálky a vysvětlují, proč se čisté formální definice základních forem práva a morálky, které neodkazují k žádnému specifickému obsahu či společenským potřebám, nakonec projevují jako zcela neadekvátní. Snad největší přínos tohoto hlediska pro právní teorii spočívá v tom, že nabízí únik z jistých zavádějících dichotomií, jež často zamlžují diskuse o charakteristických vlastnostech práva. Například tradiční otázka, zda každý právní systém musí stanovovat sankce, se tak může vyjevit ve zcela novém a jasnějším světle, vezmeme-li v úvahu, jak věci vidí tato jednoduchá verze přirozeného práva. Už nebudeme muset volit mezi dvěma nevhodnými alternativami, které jsou často považovány za vyčerpávající- že sankce jsou na jedné straně vyžadovány "samotným" významem slov "právo" či "právní systém" a na straně druhé je "prostě fakt", že sankce stanovuje většina právních systémů. Ani jedna alternativa není uspokojivá. Neexistují žádné pevné principy, které by zakazovaly používat slovo "právo" v případě systémů, jež nemají centrálně organizované sankce, a máme dobrý důvod (třebaže nás k tomu nic nenutí) používat výraz "mezinárodní právo" pro systém, který žádné takové sankce nemá. Musíme však na druhé straně rozeznávat, jaké místo musí sankce zaujímat ve státně organizovaném právním systému, pokud má mít alespoň minimální účel pro bytosti takového ustrojení, jako jsou lidé. Vezmeme-li v úvahu rozložení přirozených faktů a cílů, jež ve státním systému sankce umožňují a zároveň si je vynucují, můžeme prohlásit, že je to přirozená nutnost. Frázi podobného druhu potřebujeme i tehdy, chceme-li vyjádřit charakter minimálních forem ochrany osob, majetků, slibů, které jsou právě tak nezbytnými rysy státního práva. Nějakou takovou formulací bychom měli odpovědět na pozitivistickou tezi: "právo může mít jakýkoli obsah". Platí totiž důležitá pravda, že při adekvátních popisech práva – ale také při popisech mnoha jiných společenských institucí- si kromě definic a konstatování faktů musíme vyhradit místo pro třetí kategorii tvrzení- pro taková, jejichž pravdivost je podmíněna lidskými bytostmi a světem, v němž žijí a v němž si udržují své výrazné charakteristické vlastnosti.

